

ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 12 2019

Дрогобич

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20653-10473р

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 13 від 19.12.2019 р.)*

УДК 001(051)
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. – Дрогобич, 2019. – № 12. – 246 с.

«Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)» внесено до переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу Міністерства науки і освіти України № 1081 від 29.09.2014 р.

*Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща).*

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

доктор філологічних наук, доцент О. П. Кушлик

Члени редколегії:

доктор філологічних наук, професор О. М. Демська
доктор філософських наук, професор П. В. Мацьків
доктор філологічних наук, професор М. Ю. Федурко
доктор філологічних наук, професор Ігор Набитович (Польща)
доктор філологічних наук, доцент Н. Ф. Венжинович
доктор філологічних наук, доцент Я. П. Яремко
кандидат філологічних наук, доцент К. М. Іваночко
кандидат філологічних наук, доцент В. В. Котович
кандидат філологічних наук, доцент В. В. Максимчук

ЗМІСТ

Бадан А. А., Атанасова О. А. ПРО АДАПТАЦІЮ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	6
Боросовська І. І. ГІПЕРРЕАЛІЗМ ЯК ЗАСАДА МОВНОЇ СТИЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДУ У СТАРОЛЬВІВСЬКІЙ БЕЛЕТРИСТИЦІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА.....	11
Волошина О. В., Агєєв І. В. ОСОБЛИВОСТІ УНІФІКАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНА "PLAQUE".....	15
Волошок К. В., Карпенко Н. А. ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ГАЛУЗІ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ «ЧОРНОБИЛЬ»).....	22
Галів У. Б. МЕТАФОРА В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЛЮБОВІ ПРОЦЬ.....	26
Гармаш Т. А. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛЕКТИЗМІВ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ (НА ОСНОВІ ТВОРУ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»).....	30
Глушенко О. В. ДИФТОНГИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІАХРОНІЧНОЇ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИКИ.....	35
Humeniuk N. H. STYLISTIC ASPECT OF THE BORIS JOHNSONS' IDEOLOGICAL DISCOURSE OF HIS FIRST SPEECH AS A PRIME MINISTER, 07.24.19.....	39
Дзядик Ю. І. ОДНОРІДНІ ІМЕННІ ПРЕДИКАТИ У ФЕМІНІСТИЧНІЙ ПРОЗІ.....	43
Добровольська О. Я. НАЗВИ ВІЗНИКІВ, НОСІЇВ ТА ВАНТАЖНИКІВ: СИСТЕМНО-ФУНКЦІЙНА РЕКОНСТРУКЦІЯ РОЗВИТКУ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ В СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	48
Дудін В. В. РОЗВИТОК СУГЕСТИВНИХ ЗАСОБІВ В АРАБСЬКОМОВНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СТАТТЯХ.....	56
Дяченко М. Д. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ (ЗА КНИГОЮ О. ПОМЕТУН «ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ»).....	60
Запыхляк І. М. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБСТАНТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	64
Іваночко К. М. НАГОЛОСОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАТИВІВ ТРЕТЬОГО СТРУКТУРНОГО КЛАСУ СУФІКСАЛЬНОГО АКЦЕНТНОГО ТИПУ В ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	69
Іванців О. В. ФЕНОМЕН ІМІДЖУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	77
Карпова Д. М. ІНТЕРФЕРЕНТНІ ОЗНАКИ МОВЛЕННСВОЇ ПОВЕДІНКИ ВАЛЛІЙЦІВ.....	81
Костроміна О. В. ВАРІАТИВНИЙ ХАРАКТЕР МОВЛЕННЯ АВСТРАЛІЙЦІВ НА ПРОСОДИЧНОМУ РІВНІ.....	85
Кочукова Н. І., Бодра І. А. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У МОВІ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ.....	90
Кучер З. І., Сидоренко Л. М. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФАХОВИХ ТЕРМІНІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОБУТОВОЇ ТЕХНІКИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ НА УКРАЇНСЬКУ.....	94

Кучеренко І. В. ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА.....	100
Лахно Н. В. ПРОБЛЕМА ЗВ'ЯЗКУ РОДІВ ДІЇ ІЗ СИСТЕМОЮ АКТАНТНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ.....	106
Левченко Т. М. СУРЖИК ЯК ЗАСІБ ВІДТВОРЕННЯ МОВЛЕННЯ ГЕРОЇВ ПУБЛІКАЦІЙ У СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	112
Линтвар О. М., Плетенецька Ю. М. КВАЗІРЕАЛІЇ В РОМАНІ-АНТИУТОПІЇ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984» У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ ВИМІРІ.....	117
Мельник Н. І. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ» У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	121
Mykhaenko V. V. "JUST" TRANSPOSITION: SEMANTIC DYNAMICS.....	128
Мірошник С. О. ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД ТА ТИПОЛОГІЯ СЛЕНГУ: МОВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ.....	133
Мовчан Д. В., Лаптева А. В. ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА ЗАГОЛОВКІВ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ.....	137
Найдеш О. В. НІМЕЦЬКА ФОНЕСТЕМНА ЛЕКСИКА ТА СИМВОЛІЧНІ ЗНАЧЕННЯ ЇЇ ПОЧАТКОВИХ ФОНЕСТЕМ (ФОНЕМНИХ СПОЛУЧЕНЬ ПРИГОЛОСНИХ).....	141
Негляд К. О. ІНТОНАЦІЙНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ АФЕКТУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ КІНОДИСКУРСІ.....	146
Нурадумка А. S. STUDYING LATIN AS A PREPARATION FOR THE STUDY OF LAW.....	152
Овсієнко А. С. ЛЕКСЕМА <i>ВІЙНА</i> В РІЗНИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВИЯВАХ.....	156
Павловська Л. І. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	160
Павлюк І. Б. ФАХОВА КОМУНІКАЦІЯ, ФАХОВИЙ ТЕКСТ ТА ЙОГО ТИПИ.....	165
Падалко В. В. РІВНІ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ВНУТРІШНЬОМОВНИХ ПАРОНІМІВ.....	170
Petryk T. V. TEXTUAL CATEGORY OF PERSONALITY AS A MEANS OF SUGGESTIVE INFLUENCE IN CHANNELING DISCOURSE.....	176
Петрів Х. В. ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНА ТА ІНТРАЛІНГВАЛЬНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ О. ПАХЛІОВСЬКОЇ (В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ).....	180
Приходько А. А. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ АНГЛОМОВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПОДЯКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	184
Романенко В. Г. ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ НЕПОХИТНОЇ ЖІНКИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖОЙС КЕРОЛ ОУТС "WE WERE THE MULVANEYS").....	189

УДК 811.161.2'366.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189255>

ПРОБЛЕМА ЗВ'ЯЗКУ РОДІВ ДІЇ ІЗ СИСТЕМОЮ АКТАНТНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Лахно Н. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовано різні підходи мовознавців до витлумачення дієслівних родів, встановлено зв'язок морфемно характеризованих родів дії (РД) зі сферою актантної функціональності. Розглянуто вплив семантики дієслів різних родів дії на функції придієслівних актантів. Актантні функції пов'язані з експліцитними та імпліцитними семами дієслів. Проілюстровано перерозподіл актантних функцій унаслідок семантичних процесів. Встановлено, що генеративна функція актанта корелює з дієсловами власне-фазових родів дієслівної дії (РДД) на позначення початкової (інгресивний РДД) або кінцевої фази дії (фінітивний РДД), яка має чітко визначену межу, та проміжного етапу руху (РДД зі значенням певної тривалості дії). Така актантна адресованість також властива дієсловам власне-кількісних РДД, що виокремлюються за ознаками інтенсивності і тривалості дії, та РДД кратності, які вказують на виконання дії один раз (однократний РДД) або миттєво (РДД миттєвої дії). Реалізація дієсловами мішаних РДД генеративної функції можлива внаслідок поєднання названих умов (дієслова однократно-інтенсивного РДД та неперехідні дієслова результативних РДД, орієнтованих на іншу дію).

Доведено, що акумулятивна характеристика актанта переважно зумовлена наявністю сем «граничність» та «спрямованість на результат» і пов'язана або з відносним результатом накопичення ознаки, після якого можлива подальша зміна якості (дієслова початково-результативного та частково початкового (інгресивного) РДД), або з результативністю дії, з фазовим значенням кінця (загальнорезультативний РДД, комплетивний РДД, фінітивний РДД, частково фазові (результативні) РДД, орієнтованих на іншу дію та більшість дієслів фазово-кількісних РДД). Виявлено, що гібридну (генеративно-акумулятивну) функцію детермінують зворотні дієслова та незворотні перехідні, якщо активність виконавця дії є джерелом якісного результату (пейоративний та сатуративний РДД).

Ключові слова: роди дієслівної дії, дієслово, актантний розподіл семантики, генеративна функція, акумулятивна функція, гібридна функція.

Lakhno N. V. Relation of aspects of verbal action to an actant functionality system. The article analyzes different approaches of the linguists to explaining aspects of verbal action (AVA). The connection of aspects of verbal action with the realm of actant functionality is established. We have considered the influence of verbal semantics of different modes of action on the functions of verb actants. Actant functions are associated with explicit and implicit verbs. The study illustrates the redistribution of actant functions due to semantic processes. The actant's generative function correlates with the verbs of the self-phase AVA to denote an initial (ingressive AVA) or final-phase (a finite AVA) that has clearly defined boundary, and an intermediate stage of the movement (AVA with the value of a definite duration of action). Such actant addressing is also peculiar to verbs of self-quantitative AVA, which are distinguished by the intensity and duration of the action, and the multiplicity modes of action, which indicate the doing of the action once (single AVA) or instant (AVA of instantaneous action). Mixed AVA cause a generative function under the combination of these conditions (single-intensive verbs and intransitive phase-effect verbs). The accumulative characteristic of the actant is predominantly caused by semes of "limit" and "result-oriented", it's associated with either with the relative result of the accumulation of the quality, after which there can be a further change of quality (verb of initial-effective and partially initial (ingressive) AVA) or with the effect of action, with phase end meaning (generic AVA, completive AVA, finite AVA, partially phase (effective) AVA focused on another action). Hybrid (generative-accumulative) function is caused by inverse verbs and irreversible transitive verbs, if the activity of the performer of the action is a source of qualitative result (pejorative and saturative AVA).

Key words: aspects of verbal action (AVA), verb, actant division of semantics, generative function, accumulative function, hybrid function, actant-dilator.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Проблема вивчення семантики дієслова у функціональному аспекті залишається однією з центральних у лінгвоукраїністиці. На сьогодні бракує досліджень, побудованих на семасіологічній основі, з урахуванням семної і семемної комбінаторики у межах імпліцитної морфології. Найбільший інтерес у цій сфері становить категорія актантного розподілу семантики дієслова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи вивчення проблеми закладено у працях російських мовознавців. О. М. Соколов запропонував термін «актантний розподіл семантики дієслова» і вперше описав особливості цієї категорії [14]. Його ідеї розвинули Л. О. Іванова, Т. Д. Сергєєва (семантичний аналіз парадигм придієслівних актантів) [12], М. В. Кузнєцова (функціональні особливості придієслівних актантів, актантний розподіл семантики в лексикографічному аспекті) [5], С. В. Лаза-

рев (особливості актантного розподілу семантики префіксальних дієслів) [6], О. В. Петров (зворотна семантика віддієслівних імен) [8] та ін. В українському мовознавстві цьому питанню присвячено лише окремі праці С. О. Соколової [15; 16] та Н. В. Лакно [7; 8; 9].

Формулювання мети і завдань статті. Функції придієслівних актантів аргументує переважно та характеристика, яку зумовлюють аспектуальні компоненти дієслівної семантики [7, 105]. Оскільки роди дії формують категорію граничності/неграничності і є її конкретними, деталізованими значеннями [18, 66], важливо визначити місце категорії актантного розподілу семантики в системі категорії родів дії. Для реалізації поставленої мети з'ясуємо функціональну характеристику актантів дієслів усіх РД, визначимо вплив експліцитних та імпліцитних сем на неї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія актантного розподілу семантики дієслова є загальною семантичною категорією, ядром якої є граматична категорія стану. Багатоконпонентна дієслівна семантика забезпечує вибіркове спрямування дієслівних сем у бік характеристики актантів, що посідають у складі висловлювання певні синтаксичні позиції – насамперед підмета та присудка. Виділяють чотири функції придієслівних актантів: генеративну, акумулятивну, гібридну та пояснювальну [13, 154]. Генеративний актант називає джерело дії або ознаки, акумулятивний актант відчуває на собі дію суб'єкта і набуває внаслідок зовнішніх або внутрішніх перетворень нових ознак або властивостей, генеративно-акумулятивний актант поєднує ці ознаки, а актанти-поширювачі уточнюють сутність акумулятивної ознаки/дії у часовому або локативному вимірі.

Функціональний підхід до розгляду мовних явищ враховує під час моделювання функціонально-семантичного поля актантного розподілу семантики дієслова не лише граматичну категорію стану, а й інші його компоненти, зокрема РД.

У лінгвістиці немає єдиного погляду на природу РДД, оскільки «в них перетинаються лексичні, словотвірні і граматичні особливості, між якими не завжди видається можливим провести чітку межу» [3, 218].

Представники семантичного підходу (С. Агрель, Е. Кошмідер, Ю. С. Маслов, О. В. Бондарко, Л. Л. Буланін, М. О. Шелякін, С. О. Соколова) розглядають РДД як семантичні розряди дієслів, які «виділяють на основі подібності в типах перебігу й розподілу в часі дієслівної дії» [10, 71]. Різняться РДД, на їхню думку, не морфемним складом або словотвірною характеристикою, а «специфічними значеннєвими відтінками, специфічно спрямованою словотвірною активністю, особливостями синтаксичного уживання і, найголовніше, особливостями взаємодії з видом» [4, 6]. За такої концепції кожне дієслово належить до певного РД. Залежно від наявності або відсутності морфемного вираження особливостей семантики Ю. С. Маслов поділив усі РД на морфемно характеризовані (виражені), морфемно нехарактеризовані (невиражені) та непослідовно характеризовані (проміжна група) [10, 71–72].

Останнім часом в українському мовознавстві поширюється вужчий підхід до визначення РД, започаткований О. В. Ісаченко [4] і активно розвинутий Н. С. Авіловою [1]. Згідно з ним, РД об'єднують лише ті дієслова, семантична спільність яких є семантичним зрушенням похідних слів щодо безпрефіксних і має обов'язкове формальне вираження, тобто РД визнають лише морфемно характеризовані, а морфемно нехарактеризовані РД розглядають як лексико-семантичні групи (Н. С. Авілова, З. Скоумалова, О. М. Тихонов, В. С. Храковский та ін.).

На думку С. О. Соколової, «відмінність між цими двома поглядами не є такою кардинальною», оскільки послідовники обох концепцій визнають важливість аспектуальних характеристик як морфемно виражених, так і морфемно не виражених РДД. Питання постає лише в тому, чи називати аспектуально важливі семантичні розряди (групи) непохідних у межах дієслова одиниць РДД та за якими саме ознаками їх виділяти, оскільки для характеризованих РДД враховане передусім словотвірне значення [17, 104]. Ми розглянемо актантні функції дієслів морфемно характеризованих РДД, спираючись на їхній найсучасніший опис [2].

Серед власне-фазових РДД, які характеризують дію з погляду фази її перебігу: початку, проміжку між початком і кінцем, кінця, *генеративну функцію* зумовлюють переважно дієслова початкового (інг्रेसивного) РДД та РДД зі значенням певної тривалості дії.

Лексичне значення дієслів *початкового (інг्रेसивного) РДД* (відносно первинних дієслів недоконаного виду (НДВ І)) можна передати формою «почати + НДВ І» (переважно з неграничним значенням або з потенційною просторовою межею). Його мають здебільшого дієслова з архісемами «рух» (*забігати, заметушитися, побігти, полетіти, поповзти*), «звучання» (*загриміти, закричати, закурликати, замекати*), «мовлення» (*заговорити, забалакати, забелькотати, залепетати*) або «дія» (*захазяйнувати, закухарювати, запрацювати*), які утворюються за допомогою префіксів *за-* та *по-* й орієнтовані на характеристику активного суб'єкта, напр.:

Тимко відпросився...в бригадира і захазяйнував, як порядний господар (22, 14); ...забігали, заговорили дівчатка, здавалось навіть, що їй горе поселішало на обличчях удів (4, 312); Пташка знялася і полетіла (22, 211).

Семантична інформація дієслів, які означають водночас локативний стан і процес (*закапати, заляпати*), також відповідає генеративному актанту-підмету, оскільки пов'язана з ідеєю переміщення в просторі без набуття суб'єктом нових якісних ознак, напр.: *Тихо закапав холодний і пронизливий дощ (24, 123).*

Слід зауважити, що набута акумулятивним актантом якісна ознака, яка є результатом виконаної дії, може за певних умов стати основою генеративної функції: *зачервоніти* «почати ставати червоним» (акумулятивна функція) – *червоніти* «набувати цієї ознаки» (акумулятивна функція) – *почервоніти* «набути ознаки» (акумулятивна функція) – *зачервоніти* «точка відліку для неграничного процесу» (генеративна функція).

Генеративну функцію актантів зумовлюють дієслова усіх РДД зі значенням певної тривалості дії. Дієслова *обмежувального (нетривало-обмежувального, делімітативного) РДД* з префіксом *по-* вказують на дію активного суб'єкта, обмежену коротким відтинком часу: *поспівати, попрацювати, почителювати*. Дієслова *тривало-обмежувального, пердуративного РДД* (з префіксами *пере-* та *про-*) називають внутрішньо необмежені, тривалі дії, процеси та стани: *звучання (покричати, попицати), мовлення (побалакати, пошухукатися), різноспрямований рух (політати, полазити), трудову діяльність (погуляти, полікарювати), психічний та фізичний стан людини (посумувати, полютувати)*, і також передбачають суб'єкт, який генерує дію, напр.:

Не переживайте, поїздить ще два-три дні і повернеться (18, 311); *Як попоїздили, так і набрали собі усякого звіра* (18, 201); – *Надого ж? – аж злякавшись, спитала Галочка. – Так що, може, неділі дві або три проїжджу: не близька сторона* (8, 37).

Дієслова зазначених РДД диференціюють префіксальні семи «тривалість дії» та «інтенсивність». Зазначені компоненти дієслівної семантики не змінюють в актантній орієнтації дієслів. Актантні характеристики дієслова НДВ I та префіксальних дериватів збігаються: *бігати – побігати, бігати – попобігати, бігати – пробігати* – генеративна функція актанта «суб'єкт»; *бити – попобити* – генеративний суб'єкт/аккумулятивний об'єкт.

Дієслова *початково-результативного РДД* можуть вказувати на генерацію ознаки лише за рахунок попередньо досягнутого результату: *потонуту – тонуту, повиснуту – висіти, розміститися – розміщатися*.

Серед дієслів, що належать до РДД зі значенням результату дії, генеративну функцію суб'єкта зумовлюють лише дієслова *фінітивного РДД* зі значенням абсолютної граничності дії, зафіксованим результатом, після якого дія тривати не може: *віджити, відспівати, відгриміти*, напр.: *Відпахля липа, білим цвітом злита...* (4, 311).

Акумулятивна функція актантів домінує в дієсловах *початково-результативного, загальнорезультативного та фінально-комплетивного РДД*.

Дієслова *початково-результативного РДД*, мотивовані дієсловами сприйняття та внутрішнього стану (*почути, побачити, покохати, зрозуміти, стривожитися, завдовіти, залюбити, закурити*), називають початок дії (відносно НДВ I) і мають лексичне значення результату зміни ситуації, завершення початкової фази, вказують на те, що дія ще буде тривати. Сема результативності зумовлює аккумулятивну функцію актанта «суб'єкт»:

Але досить їм було почути, побачити і заносити пшеницю, як де взяли у них сили і ноги... (4, 324); *Я на чужій чужині завдовіла, З маленькими дітками осиротіла* (24, 83).

З розвитком об'єктної валентності аккумулятивна функція зрідка може бути переорієнтована на актант «об'єкт», напр.: *Їх освітіло зустрічне авто* (28, 325).

Серед дієслів *початкового (інгресивного) РДД* аккумулятивну функцію актантів можуть зумовлювати лише мотивати з префіксом *за-*, який визначає

початкову фазу в розгортанні процесу або стану, у результаті якого суб'єкт буде набувати нової ознаки або властивості переважно під дією внутрішніх причин. Такі мотивати називають становлення якісної ознаки суб'єкта (*забіліти, засиніти, зазеленіти, зачервоніти, зачорніти, захворіти*) та описують динамічні явища в рослинному світі (*зацвісти, завітнути*), напр.:

У тебе жар ... запалення організму ... ти захворів (10, 58); *Скільки око сягало, червоніло там усе роздолля, бо саме зацвітав воронець, тонколиста півонія степу* (3, 153); ... *сніг війнув із поля, Їй забіліло все навколо* (21, 511).

Дієслова *початкового (інгресивного) РДД* на позначення становлення стосунків між людьми (*заприятелювати, затоваришувати, заворозувати, подружитися*) аргументують гібридну функцію суб'єктного актанта, оскільки називають процес, який генерують суб'єкти, і в результаті якого вони самі можуть якісно змінюватися, напр.: *Ще в Новограді-Волинському Леся щиро заприятелювала з молодшою батьковою сестрою Оленою Антонівною* (15, 34).

Більшість дієслів з фазовим значенням кінця, незважаючи на різні аспекти їхньої семантики, зокрема досягнення результату, передбаченого мотиватором (*загальнорезультативний РДД*), фіксація кінцевого етапу виконання дії (*комплетивний РДД*), закінчення дії, яка не може бути продовжена (*фінітивний РДД*), вимагають актантів з аккумулятивною характеристикою, що детерміновано наявністю семи результативності, напр.: *Місто, огорнене темною хмарою, пронизане колючими вітрами, вистигло, посіріло, зблякло* (28, 422) – аккумулятивний суб'єкт; *Прометею, Прометею! Одлетів твій коршак хижий, Не допив живої крові, Плоть живу не доклював* (17, 189) – аккумулятивний об'єкт при генеративному суб'єкті.

Усі дієслова *власне-кількісних РДД* зумовлюють генеративну функцію актантів, оскільки акцентують на особливостях перебігу дії, яку генерує активний суб'єкт, напр.: *А в грубі стиха почав висвистувати вітер, щодалі гучніш та гучніш* (26, 731) – ретельність виконання дії (дієслова *ускладнено-інтенсивного РДД*); *Герасименко з відчаєм розмахував дзвоником над головою* (1, 222) – тривалість дії (дієслова *процесно-тривалого РДД*); *Побачив він і чорногуза, що самотньо проступав через те поле і насвистував пісеньку* (27, 163) – незначна інтенсивність дії (дієслова *процесно-пом'якшувального*); *Тарас уже підспівував старшим, а було йому років вісім-дев'ять...* (3, 38) – супровідна дія (*процесно-супровідний РДД*).

Генеративна функція актантів переважає у дієслів, які належать до *РДД кратності*. Дієслова зі значенням одноразового вияву дії (*однократний РДД*) вказують на виконання дії за один прийом на відміну від можливого повторення, яке передає дієслово НДВ (*поцілувати, привітатися, проговорити щось, злавірувати, заспівати*), та дієслова *миттєвої дії*, що мають значення одноразового вияву дії з відтинком раптовості (*штовхнути, зрюкнути*), завжди орієнтовані на генеративний суб'єкт, напр.:

(Крейсер) зараз всіма своїми гарматами **проса-лютував** (5, 69); **Потім глянув** боязко спідлоба на «Воводька», що той далі **зробить** (18, 271).

Найпоширенішим способом вираження семельфактивного значення є суфікс *-ну-* та префікс *з-*.

Дієслова фазових (результативних) РДД, орієнтованих на іншу дію, передбачають переважно генеративний суб'єкт та акумулятивний об'єкт. Увагу насамперед зосереджено на генеративному суб'єкті, який може виконувати дію з метою зміни первинного результату (**вторинна дія**): *переробити, перебудувати*; доповнення або збільшення результату (**додаткова дія**): *добудувати, прималювати*; відміни результату попередньої дії (**заперечення дії**): *розпакувати, розморозити*, напр.:

...хлопець мусив **переробити** антену і **направити** її на свій обласний телецентр (5, 63); **Потім Володя прибудував** сінці з шлакоблоків, **потім** — це кімнату — **теж** з шлакоблоків (6, 163); **Дайте** на податі п'ять карбованців, я вам, пане, з дітьми **відсапаю** (11, 45).

Неперехідні дієслова зазначених РДД зумовлюють генеративну функцію суб'єктного актанта: *заїсти, запити* (**вторинна дія**); *доплатити, підгавкати* (**додаткова дія**); *відробити* (**заперечення дії**), напр.:

З'їла того ранку Юліна шматок хліба, **запила** його квасним молоком (19, 611); **Доплатили** їй за ту справу сповна... (2, 69); — **Та все про той довг**, — коли-то ми ж **відробимо** (23, 194).

Дієслова фазово-кількісних РДД переважно зорієнтовані на акумулятивну функцію актантів.

Серед РДД зі значенням високої інтенсивності генеративний суб'єкт визначають деякі дієслова **обмежувально-інтенсивного РДД** зі значенням інтенсивної повторюваної дію (*попоходити, попоїсти, попопити*) та **кумулятивного РДД**, які вказують на зосередження результатів в одній особі (*нагосподарювати, знайти*), напр.:

Батьюшкам та матушкам хотілось по чарці, хотілось добре **попоїсти** та **попопити**, але пляшок та чарок ніде не було видно (13, 219); **Ті ініціатори нагосподарюють**, ... прокладуть шлях у майбутнє (6, 215).

Така актантна спрямованість властива й деяким дієсловам **понаднормативно-тривалого РДД** на позначення генерування суб'єктом надмірної дії, не спрямованої на суб'єкт або об'єкт, напр.: **Як не переплатити** за ту картоплю... (26, 412); дієсловом **дистрибутивного РДД**, які не передбачають зміну якості об'єкту дії, напр.: **Навіть кіномеханіки, які вже бачили-перебачили** всяких мастей Тарзанів, **позвисали** головами з балкона (4, 312); поодиноким дієсловом **тотально-об'єктного РДД** з просторовим значенням охоплення дією певної поверхні (*оббігати всі будинки, усі світи злітати*), напр.: **Мало не все місто вибігав** [чортик] ... **Хоч** ніжки бісячі, а гудуть (9, 29); дієсловом **аугментативного РДД** (тільки зі значення звучання і мовлення: *розбалакатися, розкричатися*), напр.: **У селі розкричалися** півні... (28, 411).

У деяких дієсловах **власне-інтенсивно-результативного РДД** зі значенням стану внаслідок префіксації суб'єкт може набувати активності: **Це був важкий удар. Але Олег вистояв, вижив** (6, 271).

Більшість дієслів **фазово-кількісних РДД** називають завершення виконаної суб'єктом дії (генеративна функція), спрямованої на об'єкт, що змінює свою якість під дією суб'єкта (акумулятивна функція): **Збалували ви його** з моєю сестрою (12, 139); **Й Хома... наваксував чевевики** з рантами... (21, 194) — дієслова **власне-інтенсивно-результативного РДД**; **Холодний нічний північно-східний вітер обнік мокрі стіни** будинків, **висріблів** **трудоуари** (28, 292) — дієслова **тотально-об'єктного РДД**; **Кухарка, мабуть, закохалась, бо все пересолоє** **страву, то перепікає, то пересмажує** (13, 39) — дієслова надмірної дії; **Шукали ми доволі аж ноги покололи** (14, 182); **Йонька зайшов у чисть** **подвір'я, ...побудив** усіх собак (22, 92) — дієслова **дистрибутивного РДД**; **Ми збираємо льон, підсушуємо його** в снопиках і обмолочуємо (21, 82); — **От якби цю ковбасу та присмажить** на сковороді на салі... — сказав Радюк (13, 299) — дієслова **РДД зі значенням зниженої інтенсивності**.

Гібридну функцію актанта зумовлюють дієслова **нейоративного та сатуративного РДД**, що називають дію, виконавши яку, суб'єкт отримує ознаку. Найчастіше представлені мотивами з префіксами *до-* та *на-* та постфіксом *ся-*. Саме постфікс *ся-* вказує на набуття суб'єктом певного стану внаслідок інтенсивної дії, напр.: **Ходив на ... (досвітки) не рік, не два, Та вже й доходився, Що став ходить** **це парубком Та й дядьком зробився** (29, 9). Визначають гібридну функцію актанта і деякі дієслова **аугментативного РДД** на позначення нового психологічного стану суб'єкта: **Пан ще розгнівався, що його панську голову** **якісь сільські жінки клопочуть такою дурницею** (11, 43).

Однократну дію високої інтенсивності завжди виконує генеративний суб'єкт (**однократно-інтенсивний РДД**): **Десь гримнуло декілька вибухів, злетів з маківки сніг** ... (5, 93).

Гібридну функцію актанта-підмета детермінують рефлексивні взаємо-зворотні дієслова, які належать до **багато-дистрибутивного РДД**. Вони вказують на дію, яку виконують щонайменше дві особи, які, своєю чергою, стають об'єктом тієї ж дії свого партнера, напр.: **За декілька днів безперервних боїв противники так виснажилися, що тепер здібні були тільки досить в'яленько перестрілюватися та посилати один одному по два чи то по чотири снаряди в день** (25, 629).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У дієсловах власне-фазових РДД генеративна функція актанта корелює насамперед з початковою (початкового (інгресивного) РДД) або кінцевою фазою дії (фінітивний РДД), що має чітко визначену межу, та проміжним етапом руху (РДД зі значенням певної тривалості дії). Актантну адресованість дієслівної семантики у бік генеративних актантів також спостерігаємо у дієсловах власне-кількісних РДД, виокремлених за ознаками інтенсивності та тривалості дії та РДД кратності, які вказують на виконання дії один раз (однократний РДД) або миттєво (РДД миттєвої дії). Дієслова РДД на основі кількох класифікаційних ознак зумовлюють генеративну функцію за умови

поєднання названих умов. Це дієслова однократно-інтенсивного РДД, які називають інтенсивне виконання одноразової дії, та неперехідні дієслова фазових (результативних) РДД, орієнтованих на іншу дію.

Отже, у неперехідних дієсловах генеративна функція актантів корелює із семами неграничності, нерезультативності та семами, які описують характер здійснення дії, тобто передають обставинні характеристики процесу, відображують зовнішній бік події: просторові, часові (початок дії, часові обмеження дії), інтенсивність та активність дії, фазовість, послабленість, переривчастість і миттєвість.

Акумулятивна характеристика актанта переважно зумовлена наявністю сем «граничність» та «спрямованість на результат», пов'язана або з відносним результатом накопичення ознаки, після якого можлива подальша зміна якості (дієслова початково-результативного та частково початково-інг्रेसивного) РДД, або з результативністю дії,

з фазовим значенням кінця (загальнорезультативний РДД, комплетивний РДД, фінитивний РДД, частково фазові (результативні) РДД, орієнтованих на іншу дію та більшість дієслів фазово-кількісних РДД).

Реалізацію гібридної (генеративно-аккумулятивної) функції уможливають зворотні дієслова (*багато-дистрибутивний РДД*) та незворотні перехідні, якщо активність виконавця дії є джерелом якісного результату (*нейоративний та сатуративний РДД*).

Установлення актантних функцій дає змогу пов'язати їх з експліцитними та імпліцитними семами дієслова, переглянути теоретичні засади усіх дієслівних категорій у світлі функціонально-семантичної граматики крізь призму міжкатегоріальних зв'язків. Під таким кутом зору варто розглянути граматичну категорію стану, яка є ядром функціонально-семантичної категорії актантного розподілу семантики дієслова, а також суміжних категорій, що стане підґрунтям для розробки нових підходів до вивчення української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова. Москва : Наука, 1976. 318 с.
2. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / [П. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова] ; за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. С. 415–442.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : Морфологія : монографія Донецьк : Дон ДУ, 1996. 437 с.
4. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким : морфология. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 880 с.
5. Кузнецова М. В. Функціональна характеристика приглагольних актантів в позиції подлежащего : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1989. 16 с.
6. Лазарев С. В. Субъектно-аккумулятивная адресованность семантики глагольных префиксов в современном русском языке : дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1995. 276 с.
7. Лахно Н. В. Функціональна характеристика іменних придієслівних актантів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси. 2015. Вип. 20. С. 104–109.
8. Лахно Н. В. Актантний розподіл семантики префіксальних дієслів. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журнал. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 3. С. 105–115.
9. Лахно Н. В. Аспектуальний характер сфери актантного розподілу семантики дієслова. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. Херсон, 2018. Вип. 3. С. 147–153.
10. Маслов Ю. С. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии. *Вопросы общего языкознания*. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1965. С. 53–80.
11. Петров А. В. Залоговая семантика в отглагольных именах русского языка : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1985. 16 с.
12. Сергеева Т. Д., Иванова Л. А. Семантический анализ парадигм приглагольных актантов. *Производное слово и способы его формирования*. Москва, 1990. С. 146–153.
13. Соколов О. М. Имплицитная морфология русского языка : монография / відп. ред. С. О. Соколова. Изд. 2-е, испр. и доп. Нежин : ООО «Гідромакс», 2010. 184 с.
14. Соколов О. М. Некоторые функции именных актантов в связи с семантикой русских глаголов. *Исследования лексической и грамматической семантики современного русского языка* : сб. научн. тр. Симферополь : СГУ, 1983. С. 3–17.
15. Соколова С. О. Дієслова з постфіксом -ся як граматична проблема. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. на пошану проф. К. Городенської з нагоди її 60-річчя. Черкаси, 2000. Вип. 8. С. 93–100.
16. Соколова С. О. Дієслово як носій фреймової семантики. *Теоретична і дидактична філологія* : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2007. Вип. 2. С. 246–257.
17. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів в сучасній українській мові. Київ : Наукова думка, 2003. 284 с.
18. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Таксис / под ред. А. В. Бондарко. Ленинград : Наука, 1987. 348 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Антоненко-Давидович Б. Вибрані твори: збірка / упоряд. Б. Тимошенко. Київ : Книга, 2016. 422 с.
2. Бейлін П. Ю. Живи, солдате! Найдорожче : повісті / авт. передм. Л. Новиченка. Київ : Дніпро, 1985. 544 с.
3. Васильченко С. В. Талант : Вибрані твори. Київ : Знання, 2014. 191 с.
4. Вінграновський М. С. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 2004. 830 с.
5. Гончар О. Т. Берегти світло в душі... / упоряд. Л. О. Гончар. Київ : Веселка, 2011. 211 с.

6. Збанацький Ю. О. Між добрими людьми. Київ : Рад. письменник, 1989. 369 с.
7. Ільченко О. Є. Петербурзька осінь. Київ : Держлітвидав, 1956. 321 с.
8. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Вибрані твори. Київ : Молодь, 1983. 328 с.
9. Вовчок Марко. Повісті і оповідання. Київ : Рад. письменник, 1949. 231 с.
10. Микитенко І. К. Брати : Вибрані твори. Київ : Веселка, 1977. 224 с.
11. Мирний Панас. Вибрані твори. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 160 с.
12. Мушкетир Ю. М. Жовтий цвіт кульбаби : Історичні повісті. Київ : Дніпро, 1985. 184 с.
13. Нечуй-Левицький І. С. Вибране. Київ : Кондор, 2019. 360 с.
14. Олесь Олександр. Вибране. Київ : Школа, 2007. 352 с.
15. Олійник С. І. Вибране. Київ : Держлітвидав, 1959. 97 с.
16. Панч П. Повісті. Оповідання. Гуморески. Казки. Київ : Наукова думка, 1985. 345 с.
17. Рильський М. Т. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1977. 351 с.
18. Самчук У. О. Марія. Куди тече річка. Київ : Наукова думка, 2003. 416 с.
19. Склярєнко С. Д. Карпати. Ужгород : Карпати, 1981. 794 с.
20. Стельмах М. П. Чотири броди. Київ : Рад. письменник, 1979. 527 с.
21. Тарновський М. М. З далекої дороги. Київ : Держлітвидав, 1961. 213 с.
22. Тютюнник Г. М. Вибране. Київ : Дніпро, 1964. 244 с.
23. Леся Українка Драми та драматичні поеми. Київ : Наукова думка, 2017. 450 с.
25. Українські думи / упоряд. О. К. Артеменко. Київ : Техніка, 2011. 160 с.
26. Хвильовий М. Г. Вибрані твори / упоряд. Ростислав Мельників. Київ : Смолоскип, 2011. 1035 с. (Серія «Розстріляне Відродження»).
27. Черкасенко С. П. Твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1991. Т. 1. 891 с.
28. Шевчук В. О. У череві апокаліптичного звіра : істор. повісті та оповідання. Київ : Укр. письменник, 1995. 203 с.
29. Щербак Ю. М. Час тирана. Київ : Ярославів Вал, 2014. 432 с.
30. Щоголев Я. І. Вибране. Київ : Дніпро, 1971. 158 с.